

Ядловська О. С.,
кандидат історичних наук,
викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

АРХЕТИПИ В НАРОДНИХ КАЗКАХ ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ

У сучасній науці народна казка розглядається не лише через аналіз ідей та тематики, що є традиційним підходом у вивченні фольклору філологами, не тільки з точки зору впливу казки на формування особистості на засадах національних традицій (царина етнопедagogіки). Також актуальним для розвитку та формування сучасного українського суспільства є дослідження казок та їх сюжетів як метафоричних сценаріїв, як об'єктивованих архетипів колективного несвідомого, що впливають на становлення як особистості, так і спільноти в подальшому. З іншого боку, враховуючи своєрідну «закодованість» казок, – наявність символів, сталих образів, повторюваних рис характеру, притаманних певній етнічній спільноті, – формується національний характер етносу та конкретного індивіда. У цьому сенсі викликає увагу розгляд казки як транслятора етнічних архетипів, які під впливом дії або залучення психологічної метафори, формують ціннісні орієнтації індивіда, суспільства, етнічної спільноти. Адже казкова картина світу являє собою поєднання ірраціонального та соціокультурної реальності, що складається в народній свідомості.

Тема національного самовизначення й етнічного самоусвідомлення українців була і є одним із найгостріших соціальних питань. У контексті сучасного соціально-політичного сьогодення незалежної України народні казки актуалізують проблему духовних витоків українського етносу, створюють міфічно-реалістичне казкове світобачення, ілюструють найхарактерніші риси національного українського характеру. В українських казках конструюються смисли завдяки соціальним практикам. Діалектика українського дискурсу народних казок полягає в тому, що він, з одного боку, конструє світ, а з іншого – сам є результатом соціальної конструкції. Дискурсивний аналіз дає змогу розглядати не тільки питання влади, соціальної нерівності, суспільних цінностей, а й саму казку як форму соціальної практики [4, с. 99].

На думку Н Годзь, казка є продуктом і відображенням особливостей менталітету та культури, стилів комунікації. Національна культура виробляє групи стереотипів, які регулюють процеси, що відбуваються в механізмі ідентифікації. Широта кола циркуляції та впливу казкових текстів дозволяє репрезентувати продукти внутрішньоетнічного духовного стану, ідеї, стани

свідомості. Казка, як знакова система, будує певний позачасовий нарративний простір, де за допомогою текстів не тільки передаються загальнокультурні константи, але й розкривається етнічно зумовлене світобачення. Національна культура виробляє групи стереотипів, які регулюють процеси, що відбуваються в механізмі ідентифікації. Широта кола циркуляції та впливу казкових текстів дозволяє репрезентувати продукти внутрішньоетнічного духовного стану [1].

Доцільно говорити не лише про національних колорит казкового епосу українців, що інтерпретується як певне зовнішнє утворення, своєрідне наплення, але й про національну специфіку казкового нарративу на глибинному (внутрішньому) рівні, так званому плані змісту. Важливим аспектом дослідження є спроба відшукати у казковому нарративі присутності своєрідного народного духу українців як комплексу прикмет, характерних для певного етносу. Під категорією духу народу чи національного характеру доцільно розуміти своєрідну модель поведінки, яка є типовою для певного народу і обумовлена єдністю суспільної свідомості, спільністю системи надіндивідуальних колективних уявлень про світ, суспільство, норми поведінки окремої людини. Дух народу проявляється і у сюжеті народної казки, і в системі образів, у своєрідному стилістичному оформленні тексту, хоча відшукування його потребує прискіпливого студіювання [2, с. 123]. З цієї точки зору, можливим є аналіз казок крізь призму розгляду архетипів як первинних природних образів, ідей що властиві людині як суб'єкту колективного несвідомого.

Грунтовно охарактеризовано природу архетипів К. Юнгом. Зокрема, він підкреслює, що енергетику архетипів можна відчутти по особливій чарівності, що супроводжує їх появу. Вони ніби зачаровують. Ця особливість діє і для особистих комплексів, однак останні проявляються в історії [житті – *авт.*] індивіда, а суспільні комплекси архетипового характеру – в історії людства. Архетипи дають життя міфам, релігіям та філософським концепціям, які впливають на народи та навіть розділяють історичні епохи. Архетипи не уявлювані самі по собі, вони виринають зі свідомості як наслідок самих себе, в якості образів та ідей. Це колективні універсальні патерни (моделі) або мотиви і є головним змістом релігій, міфологій, легенд і казок. В індивіда архетипи з'являються (реалізуються) у сновидіннях і мареннях [5, с. 28]. Архетипи оживають лише тоді, коли ви терпляче намагаєтесь розібратись в тому, чому вони щось означають для людини і яким чином відкривають їй своє значення [5, с. 35].

Відповідно, саме «архетипна» матриця, що апріорі формує діяльність фантазії і творчого мислення, пояснює існування повторюваних мотивів у міфах, казках різних народів, «довічних» образах світової літератури і мистецтва. Архетипний образ має психологічну природу фантастичних уявлень

і ніколи немає нібито реальних властивостей, які притаманні галюцинаціям, тобто ніколи не стає на місце дійсності, і завжди відрізняється, в якості «внутрішнього образу», від чуттєвої дійсності [3]. Аналізуючи роботи К. Юнга та його твердження, що архетипи – вроджені ідеї чи спогади, які певною мірою сприяють сприйманню, спонукають до переживань та реагувань на події. , дослідниця Н. Медведева стверджує наступне. Насправді, це не спогади або образи як такі, а насамперед, сприятливі фактори, під впливом яких люди реалізують у своїй поведінці універсальні моделі сприймання, мислення і дії у відповідь на будь-який об'єкт чи подію. Вродженою тут є саме тенденція реагувати емоційно, когнітивно і поведінково на конкретні ситуації [3].

Сутність людини і суспільної групи в цілому визначається превалюючими інтересами та ціннісними орієнтаціями конкретної суспільної групи. Життя і функціонування етнічної чи то соціальної спільноти великою мірою залежить від того, які переконання та ідеали сповідують її члени, що вважається найвищою цінністю за ієрархічною шкалою всієї системи ціннісних орієнтацій [6]. Безумовно, казка виступає відображенням світосприйняття певного етносу, причому ціннісні настанови є не запозиченими, не привнесеними ззовні. Більше того казка як вияв стереотипів спроможна виховувати та формувати риси, притаманні певному народу.

Така увага до проблематики фольклорної казки зумовлена тим, що як жанр художнього тексту, вона є одним із засобів вияву та збереження народних традицій, а за своєю генезою виступає своєрідним способом передачі традиційної культури [2, с. 119]. Вказані елементи, повсюдно впливаючи на життя національної спільноти, не могли оминати й фольклорну традицію, знайшовши втілення не лише в обрядовій поезії чи героїчному епосі, але й у найбільш придатних до засвоєння мандрівного жанрах усної традиції-легенді, казці, баладі [2, с. 120].

Загалом, фольклорні зразки, і казка, зокрема, відображають культурні стереотипи, надаючи можливість виокремлювати з-поміж інших й етнічний аспект. Сприйняті тексти народних казок виступають своєрідним чинником вироблення індивідуальної ідентифікації, і, разом з тим, потужним фундаментом для формування рис національного менталітету. Для сучасних науковців та педагогів постає проблема залучення архетипів, символіки, психологічних сюжетів та метафор українських казок як культурних стереотипів та потужного інструменту для виховання молоді. Причому постає виклик розгляду казок у зрізі культурної новації: формування мотиваційної поведінки до вивчення фольклору. Хоча останнє є дискусійним, адже справжня повага до історичних, фольклорних надбань народу проявляється, власне, у їх знанні, востребуваності та залученні до повсякденної життєдіяльності. Отже, транслуючи та вдумуючись в тексти народних казок, індивід фактично

включається у творчу діяльність етносу, водночас, забезпечуючи як комунікацію у спільноті, так і розуміння і навіть творення етнічних стереотипів. Останні, в свою чергу, впливають на збереження національних рис спільноти.

1. Годзь Н.Б. Культурні стереотипи в українській народній казці : Автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.04 [Електронний ресурс] / Н.Б. Годзь ; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. — Х., 2004. — 19 с. — укр. — Режим доступу: http://www.apfs.in.ua/v10_2016/30.pdf
2. Демидюк М. Національне в українських народних казках: до постановки питання [Електронний ресурс] / М. В. Демидюк. — Режим доступу: <http://philology.knu.ua/files/library/folklore/34/19.pdf>
3. Медведєва Н. Теорія архетипів К.Г. Юнга та дослідження творчого сприймання [Електронний ресурс] / Н.В. Медведєва // Научно-издательский центр «Социосфера», Пемза, 2014. — Режим доступу: http://sociosfera.com/publication/conference/2014/232/teorya_arhetipv_k_g_yunga_ta_do_sldzhennya_tvorchogo_sprijmannya/
4. Наседкіна О. Казкова країна світу: український дискурс [Електронний ресурс] / О.О. Наседкіна // Актуальні проблеми філософії та соціології. — 2016 (№10). — С. 99-101. — Режим доступу: http://www.apfs.in.ua/v10_2016/30.pdf
5. Человек и его символы [Електронний ресурс] / К. Г. Юнг, М. Л. фон Франц, Дж. Л. Хендерсон, И. Якоби, А. Яффе / под общ. редакцией С.Н. Сиренко.— М: Серебряные нити, 1997. — 167 с. — Режим доступу: <http://psy-creation.pp.net.ua/load/19-1-0-41>
6. Якименська П. Архетипи мислення українського селянства [Електронний ресурс] / П. Якименська. — Режим доступу: <http://www.stationline.org.ua/histori/114/21658-arhetipi-mislennya-ukra%D1%97nskogo-selyanstva.html>

Тимофіїва К. М.,
старший викладач кафедри
українознавства та іноземних мов
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

НАЦІОНАЛЬНА СВОЄРІДНІСТЬ МОВНОЇ ОБ'ЄКТИВАЦІЇ КОНЦЕПТУ «ВІЙНА» В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

*«..The twentieth century had lost its Spring with a vengeance.
So a good deal forgetting had to be done...»*
R. Aldington «Death of a Hero»

Характерною особливістю сучасної лінгвістики є дослідження мови в тісному зв'язку з людиною, її свідомістю, пізнанням навколишньої діяльності